O vývoji zákazu evangelizace v Číně

Michal Tomášek

Tato stať vznikla v rámci výzkumného programu Progres Q02 „Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání“ a Univerzitního výzkumného centra UNCE/HUM/028 „Pražské centrum pro výzkum míru“.

Působení křesťanských misií v Číně mělo několik etap, odlišných co do svého obsahu i rozsahu. Prvním západním křesťanským učením, které se dostalo do Číny, bylo nestoriánství.[1] Nestoriáni putovali po Hedvábné cestě na východ a po její jižní větvi pronikli až do Indie. Do Číny došli roku 578 a zahájili tam misijní činnost.[2] Roku 635 je přijal císař Tchaj-cung z dynastie Tchang. Nestoriánství, v Číně nazvané „jasné učení“ (*ťing-ťiao* 景教), získalo zprvu v Číně dobré podmínky. V roce 638 byl díky „tolerančnímu ediktu” císaře Tchaj-cunga, v hlavním městě Čchang-anu zřízen nestoriánský klášter, ovšem později oficiální podpora nestoriánství slábla. Na rozdíl od buddhismu zůstávalo nestoriánství hlavně náboženstvím cizinců, počet čínských konvertitů byl mizivý. V roce 845 se ho také dotkl císařský edikt nařizující zboření klášterů cizích církví a nestoriáni se tak stali prvními křesťany, kteří se stali obětí zákazu evangelizace.

Prvním úspěšným obdobím christianizace Číny byly františkánské misie na konci 13. a počátku 14. století za vlády mongolské dynastie Jüan.[3] Mongolové byli pány velké říše, a proto se snažili různá náboženství tolerovat. A tak se františkánům podařilo obrátit na víru mnoho Číňanů.

---

1 ELIADE, Mircea, CULIANU, Ioan Petru, WIESNER, Hillary Suzanne, *Slovník náboženství*, překlad Milan Lyčka, Praha, 1993, 318 s.

2 KÜNG, Hans, CHING, Julia, *Křesťanství a náboženství Číny*, Praha, 1999, 288 s.

3 TOMÁŠEK, Michal, *Počátky christianizace Číny*, in: HORÁK, Záboj, SKŘEJPKOVÁ, Petra (eds.), *Pocta Jiřímu Rajmundu Treterovi*, Praha, 2020, s. 349–355.

Za ještě masovější a významnější přítomnost křesťanů a jejich kultury v Číně lze označit působení jezuitů, z nichž první dopluli do Číny v polovině 16. století. Příčiny úspěchu jezuitů ve srovnání s neúspěchem jiných Evropanů uchytit se v Číně lze shrnout do dvou bodů. Předně se naučili čínskému jazyku a čínské kultuře a byli schopni s čínskými partnery jednat na patřičné intelektuální úrovni. Dobře znali význam konfuciánského principu úcty k předkům *siao* (孝), a tak využili objevení nestoriánského památníku v roce 1623, aby přesvědčili pochybovačné úředníky, že křesťanství má v Číně vlastně dlouhou tradici a jeho pěstování je s konfuciánskými principy souladné. Dokázali nabídnout Číňanům takové vědecké poznatky, které je zaujaly, zejména v astronomii nebo matematice.[4] Jezuité se sice zasloužili o prohloubení evropských znalostí o Dálném východě, ale též mají na svědomí, že dodneška je Evropa v některých záležitostech ovlivněna jejich pragmatickým a idealizovaným pohledem na čínské reálie.

Zákaz evangelizace

Působení jezuitů v Číně skončilo neslavně. Na čínském císařském dvoře se sice proti některým jezuitským učencům intrikovalo z řevnivosti učenců čínských, kteří třeba nedosahovali jejich kvalit, ale daleko silnější kritice čelili jezuité uvnitř církve samotné. Dominikáni napadali názor jezuitů, že konfuciánské obřady uctívající kult předků nejsou v rozporu s křesťanskou vírou a označovali je za pohanské modlářství.

Františkáni sdíleli rozčarování Španělů, že se jim nepodařilo proniknout do Číny třeba tak, jako Portugalcům.[5] Španělé totiž nechtěli pochopit čínskou mentalitu. Odmítali se přizpůsobit čínským diplomatickým zvyklostem, které nepřipouštěly španělskou vizi jednat s Čínou jako rovný s rovným na zásadách rovnocenného přátelství (*amistad*).[6] V očích Číňanů tak Španělé postrádali kulturu (*wen* 文) jakožto nezbytný předpoklad pro všechny, kdo hodlají hledat ochranu Syna Nebes, případně obchodovat v Číně. Ze španělských Filipín tak zněla kritika, že

4 TOMÁŠEK, Michal, *Jezuité v soukolí čínského práva*, in: Revue církevního práva č. 81–4/2020, Praha, s. 13–24.

5 SALDANHA, António Vasconcelos de, *Iustum Imperium: Dos trados como fundamento do império dos portugueses no Oriente*, Lisboa, 1997, 751 s.

6 IACCARINO, Ubaldo, *Conquistadors of the Celestial Empire*, in: ANTONY, Robert J., SCHOTTENHAMMER, Angela (eds.), *Beyond the Silk Roads – New Discourses on China's Role in East Asian Maritime History*, Wiesbaden, 2017, 222 s.

jezuité založili svou misijní činnost na sbližování s konfuciánstvím. Konfuciánství je nejen pohanské, jak tvrdili také dominikáni, ale je ideologií vyšších vrstev, což podle františkánů omezuje evangelizovat v širších lidových vrstvách. Kritici přesvědčili papeže Klementa XI., že jezuité nebezpečně přizpůsobují církevní terminologii čínským zvyklostem. V roce 1704 papež zakázal používat čínská slova *šang-ti* (上帝), doslova přeloženo nejvyšší vládce, a *tchien* (天), doslova Nebesa, k označování Boha.[7]

V roce 1715 vydal Klement XI. bulu *Ex illa die*, jíž zakázal tradiční čínské rituály a zavázal všechny misionáře v Číně tento zákaz dodržovat. Když se císař Kchang-si, který roku 1692 křesťanství povolil, s obsahem buly roku 1719 seznámil, vydaly císařské úřady zákaz šířit křesťanství. Nařídily vypovědět misionáře a rozbořit chrámy, ale důsledně to prováděno nebylo. Kchang-si navíc vyhlásil, že zákazy se netýkají těch misionářů, kteří si od něj vyžádají ke své činnosti povolení, tzv. *pchiao* (票). Povolovalo nemisijní působení a zakazovalo pouze evangelizaci. Misionáři museli ovšem skládat přísahu, že budou vyznávat křesťanství respektující jeho čínské pojetí.[8] Kchang-siho následovníci postupovali podobně, ale proti přítomnosti užitečných cizinců většinou nebyly výhrady, pokud se přizpůsobili čínským požadavkům. Jezuité zůstávali u dvora či jinde v Číně, i když mnoho z nich dorazilo až v době, kdy zákazy byly teoreticky v platnosti. Omezení postihovala jejich druhy v provinciích, pokud byli místní hodnostáři příliš horliví. Občas se některý pilný provinční činitel podle nich zařídil a nepříjemné cizince vyhnal nebo rovnou popravil, například roku 1732 byli někteří jezuité vyhnáni do Macaa.

Na císařském dvoře

Císař Kchang-si sice na sklonku života formálně omezil misijní činnost na Peking a Kanton, ale nikdy omezení nevymáhal. Jeho syn, císař Jung-čeng, křesťanství jako takové nezakázal, protože jinak by se provinil proti odkazu předků, neboť jeho otec se choval k misionářům velice přátelsky. Většina misionářů mohla zůstat, misionáři mohli i přijíždět, ale nemohli evangelizovat. Zejména u císařského dvora nedošlo po zákazu evangelizace pro jezuitské misionáře k zásadním

7 TOMÁŠEK, Michal, *Jezuité v soukolí čínského práva*, s. 13–24.

8 ÉTIEMBLE, René, *Les Jésuites en Chine (1552–1773): la querelle des rites*, Paris, 1966, 301 s.

změnám. Francouzský jezuitský misionář Michel Benoist se dokonce podílel na vybudování evropsky vyhlížející části Letního paláce u Pekingu pro císaře Čchien-lunga.[9] Známy jsou zejména vodní hodiny jako kašna s dvanácti sochami čínského zvěrokruhu. Naučil také císaře zacházet s dalekohledem.[10] Benoist spolupracoval s česko-německým jezuitou Ignácem Sichelbartem z Nejdku, který měl na starosti výtvarnou stránku paláce a později se stal ředitelem císařské malířské dílny *Žu-i-kuan* (如意馆).[11]

Dalším z dvorních malířů císaře Ccchien-lunga byl jezuitský misionář Jean-Denis Attiret. Císař si od něj přál zejména malby svých oblíbených předmětů: květin, zvířat, ale hlavně válečných výjevů.[12] Attiret na přání císaře používal smíšený styl malby, přizpůsobený čínské technice a rozptýlené perspektivě a navzdory tuhému dvorskému protokolu se prý s císařem stali přáteli. Čchien-lung prý často navštěvoval jeho ateliér.[13] Jiný francouzský jezuita, Joseph-Marie Amiot, pracoval v císařových službách až do své smrti jako překladatel do západních jazyků a hudebník.[14] Koncertoval u dvora a také komponoval duchovní hudbu, v níž se stejně jako ve smíšeném malířství prolínaly čínské prvky s evropskými. Kromě čínštiny studoval i mandžuštinu, v té době úřední jazyk dynastie Čching. Vytvořil slovník a mluvnici mandžuštiny, zajímal se o čínské dialekty, ale i o hudbu a obyčeje.[15]

---

9 ATTIRET, Jean Denis, *A Particular Account of the Emperor of China's Gardens Near Pekin*, překlad Sir Harry Beaumont, London, 1752, 50 s.

10 ELLIOTT, Mark, *Emperor Qianlong: Son of Heaven, Man of the World*, New York, 2009, 208 s.

11 GRULICH, Rudolf, *The Contribution of the Czech Lands for the 17th World Mission and 18th Century*, Würzburg, 1981; OLIVOVÁ, Lucie, *Tradiční čínská architektura*, Praha, 2008, 168 s.

12 BERNARD, Henri, *Le frère Attiret au service de K'ien-long* (biographie de Amiot), Shanghai, 1943, 93 s.

13 FRIS-LARROUY, Violette, *D'un soleil à l'autre, Jean-Denis Attiret missionnaire jésuite peintre officiel de l'Empereur de Chine*, Puteaux, 2017, 208 s.

14 ROCHEMONTEIX, Camille de, *Joseph Amiot et les derniers survivants de la mission française de Pékin*, Paris, 1915, 646 s.

15 LAM, Ching Wah, *A Highlight of French Jesuit Scholarship in China: Jean-Joseph-Marie Amiot's Writings on Chinese Music*, in: CHIME, Journal of European Foundation for Chinese Music Research, No. 16–17, Leiden, 2005, s. 127–147.

Návrat katolických misionářů

Po zákazu jezuitského řádu, vydaném roku 1773 papežem Klementem XIV., se o obnovu jeho misijní činnosti v Číně nejvýrazněji zasloužil Louis Antoine de Poirot.[16] Do Číny připlul roku 1770 a hned následujícího roku byl povolán do Pekingu, aby se stal císařovým dvorním malířem. Dokázal přizpůsobit evropské malířství čínskému vkusu a navzdory všeobecné neoblibě katolíků, včetně občasných perzekucí, mu císař Čchien-lung dovolil, aby v hlavním městě vykonával pobožnosti a křty. Když papež zakázal jezuitský řád, Poirot neprodleně zahájil kroky k obnovení jezuitských misií. V roce 1798 požádal kongregaci pro šíření křesťanství v Římě *Propaganda Fide* o obnovu misie v Číně.[17]

V té době na území ruského impéria (mezi Poláky a Litevci), ale také v Prusku, jezuitské komunity přežívaly dále, neboť tamní panovníci neudělili souhlas (*placetum regium*) zveřejnit papežské rozhodnutí. Když se v roce 1802 Poirot dozvěděl, že jezuité působící na území Ruska získali v roce 1801 souhlas papeže Pia VII. ke kanonicky dovolenému působení, požádal papeže, aby také mohl být považován za člena Tovaryšstva Ježíšova. Papež, již tehdy nakloněný myšlence obnovit řád, s tím roku 1803 vyslovil souhlas. Obnova jezuitského řádu byla papežem povolena roku 1814.[18] Poirot za své překladatelské služby získal titul mandarína šestého stupně. Mimo jiné přeložil do mandžuštiny Starý zákon a Nový zákon přeložil do čínštiny. Roku 1813 zemřel v Pekingu a stal se jezuitou, který po papežském zákazu v Číně setrval nejdéle.

Postavení křesťanů zmítaných nejistotou mezi zákazy a tolerováním se mělo rychle změnit. Po vítězství v tzv. první opiové válce přinutila roku 1842 Velká Británie Čínu uzavřít s ní Nankingskou smlouvu – první ze série nerovnoprávných smluv se západními velmocemi, které jim mimo jiné umožňovaly exteritorialitu a konzulskou jurisdikci. V intencích tradiční francouzsko-britské rivality uzavřela Francie v roce 1844 s Čínou nerovnoprávnou obchodní smlouvu z Chuang-pchu, známou též podle kantonské výslovnosti jako smlouva z Whampoa. Francie podle ní získala na základě doložky nejvyšších výhod stejná práva v Číně jako Velká Británie Nankingskou smlouvou. Zahrnovala otevření pěti přístavů, a to Kantonu,

---

16 MARIN, Catherine, *La mission française de Pékin après la suppression de la compagnie de Jésus en 1773*, in: Transversalités, nº 107, Paris, 2008, s. 9–28.

17 DUTEIL, Jean-Pierre, *Le Mandat du ciel, le rôle des jésuites en Chine*, Paris, 1994, 411 s.

18 TOMÁŠEK, Michal, *Jezuité v soukolí čínského práva*, s. 13–24.

Fu-čou, Ning-po, Šanghaje a Sia-menu (Amoje), pro obchod s Francií, exteritorialitu pro francouzské občany v Číně, pevná cla na obchod s Francií a právo Francie jmenovat v Číně své konzuly. Ačkoliv hlavní francouzský negociátor Théodore de Lagrené měl z Paříže mandát vyjednat obchodní dohodu, rozhodl se zvýšit prestiž Francie. Za vydatného přispění svého překladatele, misionáře Josepha-Marie Calleryho, začlenil do textu smlouvy ustanovení o právu na pobyt cizinců v rámci exteritoriality také ve vnitrozemské Číně, čímž otevřel cestu katolickým misionářům do celé země.[19] Zvláštní doložka zaručovala katolickým misionářům ochranu, včetně jurisdikce francouzského konzula, pokud by měli být vyšetřováni nebo souzeni čínskými orgány.[20] Zakazovala výslovně pronásledovat katolíky na celém území Číny. Ochrana katolických misionářů se podle doložky nejvyšších výhod rozšířila i na katolické misionáře z jiných zemí. Po podpisu Pekingské smlouvy v roce 1860 se Francie pasovala na ochránce katolictví v Číně. Roku 1846 vydal císař Tao-kuang dekret, jímž oficiálně povolil v Číně vyznávat křesťanství.[21] Do roku 1894 stoupl počet katolických misionářů v Číně na 750, působilo zde kolem 400 místních kněží a k římskokatolické církvi se hlásilo přes půl miliónu lidí.[22]

Pravoslavní misionáři

V době největšího rozkvětu aktivit jezuitských misionářů v Číně přichází do země další křesťanské vyznání – ruské pravoslaví. V roce 1689 byla v Něrčinsku uzavřena rozhraničovací smlouva mezi Čínou a Ruskem, mimochodem první mezinárodní smlouva, kterou kdy Čína uzavřela na principech moderního mezinárodního práva. Nedlouho po podpisu Něrčinské smlouvy přednesla carská vláda čchingské vládě argument, že v Pekingu žije mnoho Rusů, hlavně zajatců z Albazinské oblasti,[23] a že by tudíž bylo vhodné vytvořit tam ruskou pravoslavnou misii. Podle představ cara Petra Velikého měla ovšem misie plnit také diplomatické a obchodní funkce. Kromě toho měla být pro Rusy významným zdrojem poznatků o Číně.

---

19 GROSSE-ASCHHOFF, Angelus Francis J., *The Negotiations between Ch'i-Ying and Lagrené, 1844–1846*, New York, 1950, 196 s.

20 GERNET, Jacques, *Chine et christianisme – Action et réaction*, Paris, 1982, 342 s.

21 TSING-SING, Louis Wei, *La Politique missionnaire de la France en Chine, 1842–1856*, Paris, 1961, 653 s.

22 FAIRBANK, John King, *Dějiny Číny*, Praha, 1998, 656 s.

23 Albazin na levém břehu řeky Amur byl předmětem rusko-čínského válečného konfliktu v letech 1684–1687 a jeden z článků Něrčinské smlouvy zavazoval Rusy k jeho vyklizení.

V roce 1716 v reakci na žádost Albazinců přicestovalo do Pekingu pravoslavné poselstvo. Vezlo s sebou ikony, bohoslužebné předměty a náboženskou literaturu. Ruští duchovní byli obřadně přijati a začleněni do císařských služeb. Bylo jim dovoleno vykonávat pastorační činnost pro pravoslavné věřící v Pekingu, hlavně Albazince.[24] Ubytováni byli v tzv. pavilónu tlumočníků (*Chuej-tchung kuan* 会同馆), místě, kterému se později začalo říkat ruský pavilón (*E-luo s'-kuan* 俄罗斯馆). Po podpisu Kjachtské smlouvy roku 1727 se stal jejich stálou rezidencí, označovanou jako jižní pavilón (*Nan-kuan* 南馆), pro odlišení od severního pavilonu (*Pej-kuan* 北馆), obývaného Albazinci. Sídlo ruské misie bylo v Pekingu výhodně lokalizováno nedaleko Zakázaného města, vládních kanceláří i středisek obchodu. Čchingská vláda v jejím komplexu dokonce nechala vybudovat kamenný pravoslavný chrám a přenést do něj ikonu svatého Mikuláše. Misie poskytovala duchovní službu ruským karavanám, ubytovávala je, a v neposlední řadě byla ruským diplomatickým zastoupením v Číně.[25] Zprvu *de facto*, po podpisu Kjachtské smlouvy i *de iure*. Čínsko-ruské diplomatické a obchodní vztahy spravovalo přímo Ministerstvo závislých držav (*Li-fan jüan* 理藩院), při němž byl dokonce zřízen Institut ruského jazyka (*E-luo-s'-wen-kuan* 俄罗斯文馆), kde mohli Mandžuové studovat ruštinu. Ruská pravoslavná misie tehdy misijní činnost vyvíjet nesměla. Mohla pouze sloužit Albazincům, či spíše už jejich potomkům ze smíšených manželství, jakož i dalším Rusům na čínském území.

Článek 5 Kjachtské smlouvy stanovil, že Rusko zřídí v Pekingu s čínskou pomocí ruskou misi – v čínském znění 俄馆 (*e-kuan*), v ruském znění *российскую миссию*, přičemž význam těchto termínů v obou jazycích nemá nic společného s náboženstvím. Ruské slovo *миссия* tu lze chápat spíše jako „poslání k zastupování země", nikoliv k šíření Božího slova. Ostatně čínská terminologie Kjachtské smlouvy je pozoruhodná i jinak. Ruský pravoslavný chrám označuje buddhistickým termínem *miao* (庙), jejich mnichy jako lamy (*la-ma* 喇嘛) a ruské duchovní zvyklosti, kterým čchingská vláda nebude bránit, jako *li-fo nian-ťing* (礼佛念经), přičemž znak 佛 (*fo*) je v čínštině spojen s označováním všeho buddhistického. Čchingové možná použili buddhistickou terminologii proto, že Albazincům

[24] *Краткая исторія русской православной миссіи в Китаѣ, составленная по случаю исполнившагося въ 1913 году двухсотлѣтняго юбилея ея существованія*, Пекин, 1916, 226 s.

[25] ДАЦЫШЕН, Владимир Григорьевич, *История Российской Духовной Миссии в Китае*, Гонконг, 2010, 448 s.

přidělili do užívání původní buddhistický chrám, který si přestavěli na *собор*. Protože v podstatě neuskutečňovali proselytismus, nevztahovaly se na ně v 18. století ani císařské protikřesťanské dekrety. Byla proto ušetřena občasných výpadů čchingských úřadů proti křesťanům.[26] Ruští duchovní byli vnímáni jako vědci, nikoliv jako misionáři. Kromě duchovní péče o Albazince plnila misie diplomatické úkoly a poskytovala pomoc obchodním karavanám. Její příslušníci studovali čínštinu a mandžuštinu a misie se tak stala základem ruské sinologie.

Ruské duchovenstvo si jistě přálo uskutečňovat evangelizaci, ale tuto možnost získali pravoslavní misionáři až po podpisu nerovnoprávných smluv z titulu doložky nejvyšších výhod. Samotné rusko-čínské smlouvy příslušná ustanovení neobsahovaly. Pekingská smlouva z roku 1860 potvrzovala např. právo na zřízení monastýru v Urze, Kašgaru aj., ovšem opět pouze pro ruské věřící, ne pro misijní činnost. Ani po podpisu nerovnoprávných smluv, kdy ruská misie Boží slovo šířit mohla, nebyla v tomto směru příliš aktivní a pravoslavných konvertitů bylo v Číně pramálo.

Příchod protestantů

Stanovit dobu příchodu protestantů do Číny je potřeba s ohledem na její geografické chápání. Vyjdeme-li z oblíbeného sloganu dnešních čínských vládců, že „Tchaj-wan je neoddělitelnou součástí čínského území“, pak byli prvními protestanty v Číně Holanďané, a to už v 17. století na Tchaj-wanu. Ovšem tehdy Tchaj-wan zdaleka součástí Číny nebyl. Čchingové ostrov dobyli až v roce 1683 a učinili z něj součást provincie Fu-ťien. Součástí čchingské říše byl pak Tchaj-wan až do roku 1895, kdy ho na základě Šimonosecké smlouvy museli Číňané postoupit Japonsku.

Holanďanům se podařilo v letech 1635–1636 ovládnout jihozápadní část ostrova Tchaj-wan nejen silou, ale také různými výhodami pro domorodé obyvatelstvo jako bylo zajištění bezpečnosti nebo poskytnutí potravin. Přitom bylo zabito i několik holandských misionářů, kteří se snažili místní obyvatelstvo obrátit. Vcelku byly ovšem holandské náboženské misie úspěšné. Holandské reformované církvi se podařilo poblíž dnešního Tchaj-nanu obrátit na protestantskou víru několik set domorodců. Někteří se nechali pokřtít a chodili pravidelně do kostela.[27] Holanďané přinesli

[26] ГОЛОВИН, Сергей Александрович, *Российская духовная миссия в Китае*, Исторический очерк, Благове́щенск, 2013, 284 s.

[27] VEEN, Ernst van, *How the Dutch Ran a Seveenteenth-Century Colony: The Occupation and Loss of Formosa 1624–1662*, in: BLUSSÉ, Leonard (ed.), *Around and About Formosa*, Taipei, 2003, 339 s.

na ostrov vlastní právo, zejména správní, kterému se snažili podřídit domorodé obyvatelstvo. Domorodá entita ovšem pěstovala vlastní soukromoprávní obyčeje, které zohledňovaly, že půda je vlastnictvím státu, a právě tato skutečnost se stala kamenem sporu mezi Holanďany a domorodci.[28] Nizozemská Východoindická společnost prohlásila veškerou půdu za svůj majetek a domorodým rolníkům ji pronajímala. Tento systém půdních vztahů ve spojení s vysokými daněmi vyvolával četné nepokoje domorodého obyvatelstva, které byly nakonec v roce 1653 brutálně potlačeny.[29] Relativní klid, který na ostrově zavládl koncem čtyřicátých let, je nazýván *Pax Hollandica*.

Holanďanům vadilo, že stále neovládají celý Tchaj-wan, v čemž jim bránili Španělé. Holanďané ovládali jižní část ostrova, kdežto Španělé jeho část severní. Po úspěšném vylodění v roce 1626 zřídili koloniální útvar Španělská Formosa (*Formosa Española*), jehož oporou se staly dvě pevnosti, Santo Domingo a San Salvador. Ostrov byl pro ně zajímavý z téhož důvodu jako pro Holanďany. Jako strategická základna pro kontrolu pohybu plavidel v Tchajwanském průlivu a současně jako obchodní základna ve vztahu k pevninské Číně, k Japonsku, ale samozřejmě i ke španělským Filipínám.

Pomyslné rozdělení Tchaj-wanu podle kolonizátorů na severní španělskou část a jižní část holandskou se odrazilo také z hlediska vlivu církví na christianizaci domorodého obyvatelstva. Zatímco Holanďané šířili protestantskou víru, Španělé jako katolíci prosazovali víru Říma. Katolická církev tak byla na severu ostrova oporou tamní koloniální správě a současně nositelem ideologie, která se šířila mezi domorodým obyvatelstvem. Tu je nutno podotknout, že zde, na rozdíl od pevninské Číny, nemuseli misionáři hledat spojnice mezi konfuciánstvím či buddhismem. Tchaj-wan nebyl součástí Číny a její ideologie byla tamnímu domorodému obyvatelstvu neznámá. Katolickou víru šířil na severu ostrova řád dominikánů, kterým se během necelých dvaceti let pobytu Španělů na ostrově podařilo obrátit na víru na 5000 obyvatel.[30]

---

28 WILLS, John Elliot (Jr.), *Pepper, Guns and Parleys: The Dutch East India Company and China 1622–1681*, Cambridge (Massachusetts), 1974, 232 s.

29 ANDRADE, Tonio, *The Rise and Fall of Dutch Taiwan, 1624–1662: Cooperative Colonisation and the Statist Model of European Expansion*, in: Journal of World History, No. 17 (4), Honolulu, 2006, s. 429–450.

30 BORAO, José Eugenio, *An Overview of the Spaniards in Taiwan (1626–1642)*, Taipei, 2007.

Pokud jde o šíření španělského práva, není známo takové úsilí, jaké vyvíjeli na jihu Holanďané při šíření práva vlastního. Dualismus práva světského a církevního nebyl pro katolické misionáře příliš inspirativní právě k prosazování světského práva na christianizovaných územích.

Španělská přítomnost na Tchaj-wanu neměla dlouhého trvání. Pevnost San Salvador Španělé kvůli nedostatku prostředků a lidí záhy opustili. Jejich pevnost Santo Domingo zůstávala pro Holanďany velkým problémem.[31] Zdolali ji až roku 1642, čímž celý ostrov ovládli.

Protestanté v pevninské Číně

Katoličtí misionáři byli po staletí uvyklí studovat čínské reálie a čínskou kulturu a u vědomí základní čínské zásady nezasahovat do přirozeného pořádku věcí se povětšinou nesnažili zemi reformovat. V dobách zákazu šíření křesťanství nemohli dokonce ani evangelizovat. Zato protestanté byli tělem i duší reformátoři, a tak po příchodu do Číny byly jejich pokusy prosazovat v zemi reformy jen otázkou času a příležitosti.

Do pevninské Číny připlul první protestantský misionář v roce 1807. Byl jím presbyteriánský kazatel a misionář anglo-skotského původu Robert Morrison. Do Číny se vypravil z vlastní iniciativy, ale záhy zjistil, že musí mít běžné zaměstnání, jinak by se v Číně nemohl pohybovat, ale také proto, aby uživil rodinu, která žila v Macau.[32] Nechal se tedy najmout britskou Východoindickou společností jako tlumočník, ale i tak jeho začátky nebyly vůbec lehké. Ačkoliv byl v pobytu a pohybu omezen jen na britské faktorie v Kantonu a na oblast Macaa, čínské úřady ho sledovaly se značnou nelibostí. Šířit křesťanství bylo zakázáno a rovněž katoličtí misionáři v Macau v něm spatřovali nežádoucího konkurenta a rivala. V roce 1826 zpřísnil císař Tao-kuang protikřesťanský dekret, takže za případnou evangelizaci Chanů nebo Mandžuů hrozil misionářům až trest smrti.[33] Přesto Morrisona následovali od roku 1812 další angličtí misionáři a v roce 1830 přicestoval do Kantonu první protestantský misionář ze Spojených států Elijah

[31] MATEO, Borao, EUGENIO, José, *Spaniards in Taiwan*, Taipei, 2002, 683 s.

[32] DAILY, Christopher A., *Robert Morrison and the Protestant Plan for China*, Hong Kong, 2013, 276 s.

[33] FAIRBANK, John King (ed.), *Christianity in China: Early Protestant Missionary Writings*, Cambridge (Massachusetts), 1985, 237 s.

Coleman Bridgman.[34] V roce 1831 se dostal do Číny německý luterský misionář Karl Friedrich August Gützlaff.[35] Všichni tři jmenovaní spolu s dalšími položili v Číně základy protestantismu a přeložili do čínštiny Bibli.

Oficiální postavení protestantských misionářů se přirozeně zlepšilo po podpisu nerovnoprávných smluv, ale jejich vztahy s čínským obyvatelstvem byly sporné. K roku 1894 působilo v Číně na 1 300 protestantských misionářů, hlavně Britů, Američanů nebo Kanaďanů. Udržovali misijní střediska asi ve 350 velkých i menších městech, ale počet konvertitů byl poměrně malý, asi kolem 60 tisíců.[36] V misijních centrech nebyly jen kostely, ale často také školy nebo zdravotnická zařízení. Důležitou součástí protestantské misijní činnosti bylo vzdělávání čínského obyvatelstva či zdravotní péče. Na rozdíl od katolických misií působilo v protestantských misiích hodně žen. Obdobně jako o staletí předtím katoličtí misionáři, někteří protestantští misionáři nestudovali čínštinu a čínskou kulturu, ale spíše se snažili učit Číňany anglicky a v širším kontextu přinášet anglické nebo americké kulturní a společenské návyky. Tím si ovšem čínské obyvatelstvo příliš nezískávali, ba naopak.

V průběhu druhé poloviny 19. století rostlo napětí mezi misionáři a zejména vyššími vrstvami čínské společnosti. Množily se útoky proti západnímu životnímu stylu, který Číňané shledávali nemravným, nevázaným, či dokonce divošským. Vládní politika vůči misionářům byla dvojaká. Navenek se oficiální místa cítila být vázána nerovnoprávnými smlouvami, ale ve skrytu duše měla na cizince obdobný názor jako většina obyvatelstva. Pokud by se výrazně cizinců, včetně misionářů, zastávala, mohlo by vzrůstat napětí ve společnosti, které už bylo beztak vzedmuté.

Přínos pro čínské reformy

Byli to zejména angličtí a američtí protestantští misionáři, kdo byl přesvědčen, že Čína může nastoupit cestu reforem přejímáním zahraničních zkušeností. Podobně jako tomu bylo v Japonsku reformami Meidži. V roce 1868, kdy v Japonsku začaly, založil v Číně americký metodistický misionář Young John Allen nejprve týdeník,

---

34 DRAKE, Frederick W., *Bridgman in China in the Early 19th Century*, in: American Neptune, No. 46.1, Salem (Massachusetts), 1986, 34–42.

35 LUTZ, Jessie Gregory, *Opening China: Karl F. A. Gützlaff and Sino-Western Relations, 1827–1852*, Michigan, 2008, 384 s.; KLEIN, Thoralf, ZÖLLNER, Reinhard (eds.), *Karl Gützlaff (1803–1851) und das Christentum in Ostasien: Ein Missionar zwischen den Kulturen*, Nettetal, 2005, 376 s.

36 FAIRBANK, John King, *Dějiny Číny*, Praha, 1998, 656 s.

později měsíčník Časopis deseti tisíce národů (*Wan-kuo kung-pao* 万国公报 – v angličtině *Review of the Times*). Jeho náplní byly informace o nejrůznějších oblastech společenského a politického života v cizích zemích. Články v čínštině byly zpracovávány tak, aby byly přínosné zejména pro vzdělané a vlivné Číňany, včetně úředníků a intelektuálů. Vycházely z praktické aplikace křesťanství, které představovaly jako víru pro Číňany přijatelnou.[37] Zaměřovaly se na široká politická, ekonomická a společenská témata ze života v západních zemích, včetně principů tržního hospodářství a panství práva.

Velký význam sehrál časopis v dobách čínsko-japonské války v letech 1894–1895, kdy zdůrazňoval, že Čína utrpěla porážku od země stejné civilizace také proto, že Japonsko se dokázalo včas zreformovat, přebírajíc ty nejlepší výdobytky moderních civilizací. Porážky Číny západními velmocemi charakterizovali přispěvatelé časopisu jako důsledek vojenské, technické, ale i politické a právní převahy vyspělých zemí nad Čínou.[38] Volání po reformách se také díky Časopisu deseti tisíce národů šířilo vlivnými vrstvami čínské společnosti až ke dvorským kruhům.

Protestantská reformní osvěta padla nakonec na úrodnou půdu. Na podnět protestanty inspirovaných čínských učenců byl zahájen proces, nazývaný „sto dní reforem" (*paj-ž'wej-sin* 百日维新). Během sta dní, od 11. června do 21. září 1898, vydal císař Kuang-sü na čtyřicet reformních ediktů, zaměřených na modernizaci čínského státu, včetně právního řádu. Kuang-sü však nebyl silným a autonomním monarchou. Vládl pod dohledem své tety, císařovny regentky Cch'-si, která v obavách, aby zásadní reformy neoslabily mandžuskou vládu a neumožnily tak cizím mocnostem další porcování Číny, zorganizovala vojenský státní převrat a reformy rázně ukončila.

Krize dynastie Čcching dostoupila počátkem minulého století svého vrcholu. Odpor vůči cizincům ve spojení s nenávistí k Mandžuům zhoršoval vnitropolitické i mezinárodní postavení císařského dvora. Po další trpké porážce Číny v tzv. boxerském povstání v letech 1899–1901 i konzervativní císařovna regentka Cch'-si musela připustit dílčí reformy, které se daly do pohybu po její smrti roku 1908. Pokus čchingské vlády o reformy lze vnímat i v širším mezinárodním kontextu. Nevznikl *sponte sua* nadšením císařského dvora pro dokonalost západních systémů.

---

37 BENNETT, Adrian Arthur, *Missionary Journalist in China: Young J. Allen and his Magazines, 1860–1883*, Athens (Georgia), 1982, 324 s.

38 UTTENHOVE, Ray Castles, *Young J. Allen and Education for China, 1860–1907,* Atlanta (Georgia), 1972, 252 s.

Čchingští panovnicí chtěli v mezinárodním měřítku legitimizovat svou moc jako země, která je ochotna a schopna modernizovat společnost včetně práva, stejně jako Japonsko, a stát se tak uznávanou mezinárodní mocností. Na to ovšem bylo už pozdě. Císařství v roce 1911 padlo.

Resumé

Křesťané byli v Číně často postihováni zákazem evangelizace. Největší tolerancí vůči nim se vyznačovala mongolská dynastie Jüan, což umožnilo františkánům ve 14. století obrátit na víru mnoho Číňanů. Stejně úspěšní začali být o dvě stě let později jezuité. V roce 1724 vydal čínský císař zákaz šířit křesťanství, ale jeho vymáhání nebylo důsledné. Někteří jezuité mohli v Číně zůstat, dokonce na císařském dvoře, mohli přijíždět i další, ale nesměli evangelizovat. Zákaz šířit křesťanství se vztahoval i na další církve, pravoslavnou a protestantskou. Vše se změnilo po porážce Číny v první opiové válce, kdy po roce 1842 musela přijmout podmínky nerovnoprávných smluv s cizími mocnostmi. Zákaz šířit křesťanství byl odvolán a misionáři mohli v Číně volně působit. Angličtí a američtí protestanté seznamovali čínské vzdělance se západními právními a politickými systémy. Také díky nim započaly v Číně reformy, které se na konci císařství už neuskutečnily.

Summary

On Development of Ban on Evangelization in China

Christians in China were often affected by the ban on evangelization. The Mongol Yuan dynasty was the most tolerant, allowing Franciscans to convert many Chinese people in the 14th century. Two hundred years later, the Jesuits became just as successful. In 1724, the Chinese emperor banned the spread of Christianity, but its enforcement was inconsistent. Some Jesuits could stay in China, even at the imperial court, others could arrive, but they were not allowed to evangelize. The ban on the spread of Christianity also applied to other churches, Orthodox and Protestant. Everything changed after the defeat of China in the First Opium War, when after 1842 it had to accept the terms of unequal treaties with foreign powers. The ban on the spread of Christianity was lifted and missionaries were free to operate in China. English and American Protestants introduced Chinese scholars to Western legal and political systems. Thanks to them, too, reforms began in China that were not made at the end of the empire.

Klíčová slova: Čína, nestoriáni, františkáni, jezuité, pravoslaví, protestantismus

Keywords: China, Nestorians, Franciscans, Jesuits, Orthodoxy, Protestantism

Autor

Profesor evropského práva, proděkan a vedoucí katedry evropského práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Kromě Univerzity Karlovy studoval mimo jiné na Právnické fakultě Pekingské univerzity v Číně. Je autorem řady monografií a článků o právu Číny a dalších zemí Dálného východu. Za svou dvoudílnou monografii Právní systémy Dálného východu (Praha, Karolinum 2016, 2019) získal Cenu Bedřicha Hrozného, Cenu Miroslava Ivanova a ocenění Právněhistorická kniha roku 2019. Je nositelem Rakouského čestného kříže za vědu a umění, Stříbrné medaile Univerzity Karlovy a Stříbrné medaile Antonína Randy.

Author

Professor of European Law, Vice-Dean and Head of the Department of European Law, Faculty of Law, Charles University. In addition to the Charles University, he studied, among others, at the Faculty of Law of Beijing University in China. He is the author of a number of monographs and articles on the law of China and other countries in the Far East. He was presented the Bedřich Hrozný Award, Miroslav Ivanov Award and Legal History Book of the Year 2019 Award as the appreciation of his book Právní systémy Dálného východu (Legal Systems of the Far East, Praha, Karolinum 2016, 2019). He is the holder of the Austrian Honorary Cross for Science and Art, the Silver Medal of Charles University and the Silver Medal of Antonín Randa.

Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
Nám. Curieových 7
116 40 Praha 1

e-mail: tomasekm@prf.cuni.cz